

แบบแผนการใช้พืชกระท่อมเป็นสารทดแทนในกลุ่มผู้ใช้เฮโรอีนในจังหวัดสงขลา :
การศึกษาระยะติดตามกลุ่มตัวอย่าง

ดาริกา ไสงาม ศูนย์วิจัยปัญหาสุรา สาขาวิชาระบาดวิทยา คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแบบแผนการใช้พืชกระท่อมเป็นสารทดแทนในกลุ่มผู้ใช้เฮโรอีนในจังหวัดสงขลา ในระยะติดตามผล ศึกษาข้อมูลด้านสุขภาพของผู้ใช้เฮโรอีนที่ใช้กระท่อมในการทดแทน และศึกษาแบบแผนการใช้พืชกระท่อมทดแทนเฮโรอีนในกลุ่มผู้ที่เคยใช้และสามารถลด/ เลิกเฮโรอีนได้

วิธีการศึกษา การศึกษาเชิงปริมาณ สํารวจข้อมูลในกลุ่มผู้ใช้เฮโรอีนที่เคยเข้าร่วมโครงการศึกษาความชุกและแบบแผนการใช้กระท่อมและ 4x100 เพื่อเป็นสารทดแทนในกลุ่มผู้ใช้เฮโรอีนในจังหวัดสงขลาเมื่อปี 2560 จำนวน 300 คน และศึกษาเชิงคุณภาพโดยสัมภาษณ์เชิงลึกในกลุ่มผู้ใช้กระท่อมและ 4x100 เพื่อทดแทนเมทาโดนหรือเฮโรอีน

ผลการศึกษา

กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 300 ราย เป็นกลุ่มตัวอย่างเก่าที่สามารถติดตามได้จำนวน 160 ราย กลุ่มตัวอย่างใหม่อีกจำนวน 140 ราย กลุ่มตัวอย่างเก่าที่ไม่สามารถติดตามได้เนื่องจาก เสียชีวิต 4 ราย ติดคุก 16 ราย ส่วนใหญ่เป็นคดียาเสพติด ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เหลือคือตามไม่พบ

กลุ่มตัวอย่างที่สามารถดำเนินการติดตามได้จากการศึกษาเมื่อปี 2560 จำนวน 160 ราย พบว่า เป็นผู้ใช้เฮโรอีนทุกวัน จำนวน 117 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 75.5 เมื่อเก็บข้อมูลในกลุ่มตัวอย่างเดิมในระยะติดตามในปี 2563 พบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวน 47 ราย ยังคงใช้เฮโรอีนทุกวัน คิดเป็นร้อยละ 30.3 ในการเก็บข้อมูลครั้งแรกผู้ใช้เฮโรอีนจำนวน 113 คน มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ในขณะที่การเก็บข้อมูลในระยะติดตามกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ผู้ใช้เฮโรอีนจำนวน 6 คน มีโรคประจำตัวหรือเจ็บป่วยเรื้อรัง กลุ่มผู้ใช้เฮโรอีนในปี 2563 ไปรับเมทาโดนที่โรงพยาบาล มีอัตราการลดลงจากการศึกษาในระยะแรก แต่กลับพบว่า ปริมาณเมทาโดนที่ได้รับในปี 2563 มีปริมาณเฉลี่ยสูงกว่าปริมาณที่ได้รับในการศึกษาครั้งแรก กลุ่มตัวอย่างจำนวน 4 ราย ที่ไม่ใช่เฮโรอีนแต่ใช้กระท่อมในการศึกษาระยะติดตาม แต่ยังคงใช้สารเสพติดผิดกฎหมายชนิดอื่น เช่น ยาบ้า ไอซ์ กัญชา ส่วนกลุ่มที่ใช้เฮโรอีนและใช้ 4x100 ในปี 2560 มีจำนวน 20 ราย แต่ปี 2563 ไม่ใช่เฮโรอีนแต่ใช้ 4x100 และยังคงใช้สารเสพติดผิดกฎหมายชนิดอื่น คือ ใช้ยาบ้า จำนวน 7 ราย มี 5 รายที่ไม่ใช้สารเสพติดชนิดใดเลยนอกจาก 4x100 และอีก 8 ราย สูบบุหรี่

จากการศึกษาเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเป็นเพศชาย จำนวน 26 ราย เลิกเฮโรอีนได้ 4 ราย อีก 2 รายไม่ใช่เฮโรอีนเพราะได้รับเมทาโดน ที่เหลือ 20 รายยังคงใช้เฮโรอีนแม้หลายรายได้รับเมทาโดนแล้วก็ตาม

เหตุผลในการใช้กระท่อม/ 4x100 ในการทดแทนเฮโรอีน เพื่อช่วยทดแทนเฮโรอีนในวันที่หาเฮโรอีนไม่ได้ หรือในวันที่ไม่ได้ไปรับยาเมทาโดนที่โรงพยาบาล ในกรณีที่ผู้ใช้กระท่อมแล้วเพื่อทดแทนเฮโรอีนนั้น ส่วนใหญ่มักใช้ไม่เกิน 20 ใบต่อวัน เนื่องจากต้องเคี้ยวเรื่อย ๆ ผู้ใช้ส่วนใหญ่ไม่สามารถทนต่อความขมของใบกระท่อมได้ จึงใช้วิธีการต้มแล้วผสมสารอื่น ๆ ลงไป

กรณีการใช้ 4x100 เพื่อเลิกเฮโรอีน : ปริมาณกระท่อมที่ใช้ ขึ้นอยู่กับระยะเวลาและปริมาณการใช้เฮโรอีน ช่วงที่หยุดใช้เฮโรอีน วันที่ 1-2 จะมีอาการทรมานมาก วันที่ 3-7 อาการเริ่มทุเลาลง ใช้กระท่อมประมาณ ครึ่งกิโลกรัม หรือประมาณ 200-600 ใบต่อวัน ในการต้ม 4x100 หลังจากต้ม 4x100 ประมาณ 10-15 นาที อาการปวดเริ่มทุเลาลง และสามารถลดอาการลงแดงได้ประมาณ 1-2 ซม. หลังจากนั้นก็จะเริ่มปวดและมีอาการอื่น ในทุกๆ 2 ชม. ก็ต้มไปเรื่อย ๆ ทั้งวัน หลังจากนั้นลดปริมาณลง ประมาณ 1 เดือน อาการอยากใช้เฮโรอีนไม่มีแล้ว

กรณีใช้กระท่อม/ 4x100 เพื่อทดแทนเฮโรอีนและหรือเมทาโดน : กระท่อมหรือ 4x100 สามารถใช้ทดแทนเฮโรอีนได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น ไม่สามารถเทียบเท่ากับเฮโรอีน เพราะหากจะใช้กระท่อมทดแทนต้องใช้จำนวนมาก

กรณีใช้กระท่อม/ 4x100 เพื่อเสริมฤทธิ์เฮโรอีน : เพราะกระท่อมหรือ 4x100 ทดแทนเฮโรอีนไม่ได้ แม้ว่าวันที่มีเฮโรอีนใช้ก็ยังต้องใช้ 4x100 เนื่องจากเฮโรอีนมีราคาแพงจึงต้องหาสารอื่นมาช่วยเสริมฤทธิ์

ผลจากการใช้พืชกระท่อมในการทดแทนเฮโรอีน ช่วยลดอาการปวดกล้ามเนื้อ และลดอาการถอนยาจากเฮโรอีนการใช้กระท่อม และ 4x100 ไม่มีผลกระทบทางลบใด ๆ ต่อร่างกายและจิตใจ มีบางรายที่มีอาการท้องผูก แต่ในกรณีคนที่ไม่ได้ใช้ 4x100 เป็นประจำมักไม่มีปัญหานี้ รวมทั้งไม่มีผลกระทบต่อชุมชนและครอบครัว ส่วนปัจจัยความสำเร็จในการเลิกเฮโรอีน อยู่ที่ใจของตัวเองและคนในครอบครัว

สรุป

กระท่อมและ 4x100 ช่วยในการลดและทดแทนเฮโรอีนได้ และสามารถใช้เป็นสารเสพติดทางเลือกเพื่อช่วยลดอันตรายจากการใช้ยาเสพติดชนิดอื่นที่มีความรุนแรงของปัญหาต่าง ๆ (Harm reduction) กระท่อมและ 4x100 เมื่อเทียบกับสารเสพติดชนิดอื่นแล้วมีโทษต่อร่างกายและสังคมน้อยกว่า อย่างไรก็ตามเนื่องจากกระท่อมในพื้นที่ศึกษาค่อนข้างหายากและมีราคาแพงเมื่อเทียบกับยาบ้า ที่มีราคาถูกและเข้าถึงง่ายกว่า จากข้อมูลจึงเห็นว่าแม้กลุ่มผู้ใช้เฮโรอีนในระยะติดตามจะสามารถเลิกเฮโรอีนได้ แต่ยังคงใช้ยาบ้า

คำสำคัญ กระท่อม 4x100 สารทดแทน เฮโรอีน

บทนำ

คุณสมบัติทางเภสัชวิทยาของใบกระท่อมได้ถูกค้นพบและตีพิมพ์มาตั้งแต่ในปี ค.ศ. 1932 โดยนักวิจัยพบว่าสารมีตราภัยนิน (mitragynine) ซึ่งเป็นสารอัลคาลอยด์ในใบกระท่อมมีฤทธิ์กระตุ้นประสาทคล้ายยาโคเคน [2, 3] ในพืชกระท่อมมีสารอัลคาลอยด์อยู่มากกว่า 25 ชนิด สารหลักได้แก่ มีตราภัยนินซึ่งออกฤทธิ์กระตุ้นประสาท และ 7-hydroxymitragynine ออกฤทธิ์กดประสาท [4, 5]

เมื่อนำใบกระท่อมมาสกัดเพื่อดูสารสำคัญ พบว่า ในสารสกัดหยาบมีสารอัลคาลอยด์มีตราภัยนินถึงร้อยละ 50 โดยในใบกระท่อม 20 ใบ จะสกัดได้สารมีตราภัยนินประมาณ 17 มิลลิกรัม สารมีตราภัยนินออกฤทธิ์ต่อ opioid receptors ด้วย โดยมีฤทธิ์น้อยกว่ามอร์ฟินประมาณ 10 เท่า ดังนั้นเมื่อเคี้ยวใบกระท่อม 2-3 ใบ หรือประมาณ 650-1300 มิลลิกรัม จะทำให้หลอดเลือดขยายตัว และช่วยให้ทำงานได้มากขึ้น [6, 7]

จากการศึกษาในสัตว์ทดลองที่ผ่านมา พบว่า อัลคาลอยด์ในใบกระท่อมมีฤทธิ์แก้อาการท้องเสีย (8) น้ำหนักตัวและการบริโภคอาหารลดลง (9) ลดน้ำตาลในเลือดซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการศึกษาเชิงคุณภาพ (10, 11) บรรเทาอาการปวดเมื่อย (12) และการให้สารสกัดจากใบกระท่อมแก่สัตว์ทดลองเป็นเวลานานกว่า 6 เดือน ไม่ก่อให้เกิดพิษเรื้อรังได้ (13)

นอกจากนี้ยังพบว่าพืชกระท่อมถูกนำไปใช้เพื่อเป็นสารทดแทนสารเสพติดชนิดอื่น เช่น ผีน เฮโรอีน ยาบ้า และแอลกอฮอล์ (11, 14) ใบกระท่อมและเปลือกของต้นกระท่อมสามารถนำมารักษาอาการถอนยาจากการใช้สารฝิ่น [15]

ข้อมูลจากการศึกษาที่ผ่านมานี้อาจเชื่อได้ว่ากระท่อมมีคุณสมบัติและมีฤทธิ์เป็นยารักษาโรคและใช้ทดแทนสารเสพติดชนิดต่าง ๆ ได้ แต่เนื่องจากยังไม่เคยมีการศึกษาเกี่ยวกับรายละเอียดและแบบแผนการใช้พืชกระท่อม ประสิทธิภาพอันตรายและผลข้างเคียงจากการใช้พืชกระท่อมในการทดแทนสารเสพติด และสุขภาพของผู้ใช้ รวมทั้งยังไม่มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์มากพอที่จะสรุปได้ว่ากระท่อมสามารถใช้เป็นยารักษาผู้ติดยาบ้า เฮโรอีน หรือสารเสพติดชนิดอื่นได้หรือไม่ ผลจากการศึกษานี้จะสามารถอธิบายได้ในเบื้องต้นว่าผลจากการใช้กระท่อมเพื่อทดแทนในกลุ่มผู้ใช้เฮโรอีนเป็นอย่างไร และมีผลกระทบอะไรบ้างต่อร่างกาย อีกทั้งการศึกษาในครั้งนี้เป็นการติดตามกลุ่มตัวอย่างที่เคยเข้าร่วมโครงการเมื่อปี 2560 เพื่อจะศึกษาเกี่ยวกับแบบแผนการใช้กระท่อมทดแทน การได้รับการรักษาด้วยเมทาโดน และรักษาโรคต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารเสพติด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแบบแผนการใช้พืชกระท่อมเป็นสารทดแทนในกลุ่มผู้ใช้เฮโรอีนในจังหวัดสงขลา ในระยะติดตามผล
2. เพื่อศึกษาข้อมูลด้านสุขภาพของผู้ใช้เฮโรอีนที่ใช้กระท่อมในการทดแทน
3. ศึกษาแบบแผนการใช้พืชกระท่อมทดแทนเฮโรอีนในกลุ่มผู้ที่เคยใช้และสามารถลด/ เลิกเฮโรอีนได้

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเชิงปริมาณ ประชากรที่ศึกษา ได้แก่

- กลุ่มผู้ใช้เฮโรอีนที่เคยเข้าร่วมโครงการเมื่อปี 2560 จำนวน 300 คน ในจังหวัดสงขลา
- วัตถุประสงค์ในการศึกษาระยะแรก เพื่อศึกษาความชุกและแบบแผนการใช้กระท่อมและ 4x100 เพื่อเป็นสารทดแทนในกลุ่มผู้ใช้เฮโรอีน ในจังหวัดสงขลา

- จากข้อมูลของผู้เข้ารับการรักษาเฮโรอีนในจังหวัดสงขลา ปี พ.ศ. 2559 มีจำนวนทั้งหมด 292 ราย (ข้อมูลจาก บสต. : ธันวาคม 2559) ขนาดของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษานี้จึงเท่ากับ 292 ซึ่งผู้วิจัยและทีมงานสามารถเก็บข้อมูลในกลุ่มผู้ใช้เฮโรอีนได้ทั้งหมดจำนวน 300 ราย แต่แบบสอบถามสามารถนำมาวิเคราะห์ข้อมูลได้ 297 ราย

- การเก็บข้อมูลในระยะแรก ผู้วิจัยและทีมผู้ช่วยผู้วิจัยเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างที่คลินิกเมทาโดนในโรงพยาบาลอำเภอของจังหวัดสงขลา และสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่บ้านในวันที่เจ้าหน้าที่และอาสาสมัครศูนย์ไอโซนไปเยี่ยมบ้านเพื่อนผู้ช้ยา

การศึกษาเชิงคุณภาพ

- ในจำนวนนี้ เลือก case ที่สามารถลดเมทาโดนลงจากเมื่อ 2 ปีที่แล้ว 15-20 รายเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก

- สัมภาษณ์ผู้เคยใช้เฮโรอีนที่สามารถเลิกได้ คนที่เข้ารับการรักษาด้วยเมทาโดนจากโรงพยาบาลที่ลดปริมาณเมทาโดน คนที่ยังคงใช้เมทาโดนเท่าเดิมและคนที่ต้องเพิ่มปริมาณ ซึ่งเคยมีประสบการณ์ในการใช้พิษกระท่อมทดแทน

กลุ่มตัวอย่าง

- ผู้ใช้เฮโรอีนที่เคยเข้าร่วมการศึกษาในระยะที่ 1 เมื่อปี 2560 และมีอายุ 20 ปีขึ้นไป
- ไม่เป็นผู้มีโรคทางจิตเวช

การเก็บข้อมูล

- นักวิจัยขอความอนุเคราะห์ไปยังประธานคณะกรรมการมูลนิธิไอโซน แห่งประเทศไทย เพื่อขอความอนุเคราะห์เจ้าหน้าที่และอาสาสมัครศูนย์ไอโซนสงขลา ในการช่วยนำนักวิจัยเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูลในระยะการติดตามกลุ่มตัวอย่าง

- นักวิจัยขอความอนุเคราะห์ไปยังผู้อำนวยการโรงพยาบาลอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดสงขลาที่มีบริการคลินิกเมทาโดน และมูลนิธิไอโซนเพื่อขออนุญาตใช้ห้องให้คำปรึกษาในคลินิกเมทาโดน เพื่อขอสัมภาษณ์ผู้ใช้เฮโรอีนที่มารับ methadone

- ก่อนการเก็บข้อมูล นักวิจัยจัดการประชุมเตรียมการเก็บข้อมูลร่วมกับเจ้าหน้าที่และอาสาสมัครศูนย์ไอโซนสงขลา

- เจ้าหน้าที่และอาสาสมัครศูนย์ไอโซนประสานชี้แจงโครงการฯ และสอบถามความสมัครใจของกลุ่มตัวอย่างที่เคยเข้าร่วมโครงการการศึกษาแบบแผนการใช้กระท่อมทดแทนเฮโรอีนเมื่อปี 2560 จากนั้นนัดหมายวัน เวลา ในการให้ข้อมูลแก่นักวิจัย ณ คลินิกเมทาโดน ของโรงพยาบาลในพื้นที่ของกลุ่มตัวอย่างหรือศูนย์ไอโซนสงขลา

- ในวันที่กลุ่มตัวอย่างมารับเมทาโดนที่โรงพยาบาล นักวิจัยขอสัมภาษณ์หลังจากรับเมทาโดนที่คลินิกเมทาโดนเรียบร้อยแล้ว หากกรณีที่ตำรวจเรียกตรวจในระหว่างการเดินทาง คนใช้ทุกคนมีบัตรโรงพยาบาลก็สามารถใช้บัตรคนใช้ของโรงพยาบาลยืนยันได้ว่าอยู่ระหว่างการบำบัดรักษา

- เจ้าหน้าที่และอาสาสมัครนำนักวิจัยเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูล

- ในกรณีที่อาสาสมัครอยู่ในช่วงถอนยาหรือเพิ่งเสพยา หรือไม่สะดวกในการให้ข้อมูล นักวิจัยจะนัดสัมภาษณ์ในวันถัดไป หรือเมื่อกลุ่มตัวอย่างพร้อมให้ข้อมูล

- นักวิจัยไม่เก็บชื่อ นามสกุล หรือข้อมูลต่างๆ ของกลุ่มตัวอย่าง แม้ในการรับคำตอบแทนก็จะมีเจ้าหน้าที่มูลนิธิไอโซนเป็นคนเซ็นชื่อรับแทน

- กลุ่มตัวอย่างจะไม่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการเข้าร่วมวิจัยนี้ แต่องค์ความรู้ที่ได้จะถูกนำไปพัฒนางานวิจัยต่อไปในด้านเภสัชวิทยาในการใช้พิษกระท่อมทดแทนเฮโรอีน

เครื่องมือที่ใช้สำหรับการเก็บข้อมูล เป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วย

- ข้อมูลส่วนบุคคล
- แบบแผนการใช้พิษกระท่อมแบบพื้นบ้าน

- แบบแผนการใช้ 4x100
- พฤติกรรมการใช้สารเสพติด
- ข้อมูลสุขภาพ ประกอบด้วย a) การประเมินสุขภาพโดยรวมของกลุ่มตัวอย่างใน 3 เดือนที่ผ่านมาว่าสุขภาพเป็นอย่างไร โดยผู้ตอบเป็นผู้ประเมินเอง ว่าตนเองสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงดีหรือไม่ มีโรคประจำตัวหรือโรคเรื้อรังอะไรบ้าง และมีโรคที่เกิดจากการใช้สารเสพติดอะไรบ้าง b) ใน 3 เดือนที่ผ่านมาได้ไปโรงพยาบาลเพื่อตรวจสุขภาพ รักษาอาการเจ็บป่วย รับประทานไวรัส และรับเมทาโดนหรือไม่ c) ตั้งแต่ที่ใช้เฮโรอีนมา เคยมีอาการนี้อักจากจากการใช้ยาเกินขนาดหรือไม่

การศึกษาเชิงคุณภาพ

- ในจำนวนกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้เฮโรอีน 300 คนนี้ เลือก case ที่สามารถลดการใช้เมทาโดนลงจากเมื่อ 2 ปีที่แล้ว 15-30 รายเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก
- นักวิจัยขอความอนุเคราะห์เจ้าหน้าที่และอาสาสมัครศูนย์ไอโซนสงขลาในการนัดกลุ่มตัวอย่าง ณ สถานที่ผู้ใช้อยาสบายใจที่จะให้ข้อมูล เช่น คลินิกเมทาโดน หรือ มูลนิธิไอโซนสงขลา ซึ่งนักวิจัยได้เตรียมค่าใช้จ่ายในการเดินทางและค่าตอบแทนสำหรับกลุ่มตัวอย่างในการมาให้ข้อมูล

มีประเด็นในการสัมภาษณ์ ดังนี้

- สารเสพติดที่ใช้ในปัจจุบัน/สารเสพติดที่เคยใช้ในอดีต
- สาเหตุการใช้กระท่อมในการทดแทนสารเสพติด
- ผลจากการใช้พืชกระท่อมในการทดแทนสารเสพติด
- แบบแผนในการใช้ใบกระท่อม
 - การดำเนินชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับการใช้กระท่อม เช่น ความถี่ในการใช้ในแต่ละวัน ใช้เมื่อใดบ้าง แต่ครั้งใช้จำนวนกี่ใบ
 - วิธีการใช้/ ประสพการณ์การใช้ ใช้อย่างไร
 - ใช้กระท่อมร่วมกับอะไรบ้าง
- ประโยชน์/โทษ ที่ได้รับจากการใช้พืชกระท่อม/ การเปลี่ยนแปลงกับร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ความคิดอ่านอย่างไรบ้าง
 - มีผลกระทบจากการใช้กระท่อมต่อครอบครัวและชุมชนหรือไม่ อย่างไร
 - ภายหลังจากการใช้ใบกระท่อมมีการเปลี่ยนแปลงกับร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ความคิดอ่านแตกต่างกันอย่างไรบ้าง
 - ภาวะสุขภาพกายและจิตใจ ณ ปัจจุบัน การเข้าถึงบริการการรักษา
 - ปริมาณเมทาโดนที่ได้รับเมื่อ 2 ปี ที่ผ่านมา และปริมาณเมทาโดนที่ได้รับ ณ ปัจจุบัน
 - ความคิดเห็นเกี่ยวกับกฎหมายพืชกระท่อม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพ ดำเนินการวิเคราะห์แบบ Content Analysis

ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์เพื่อศึกษาคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างใช้สถิติเชิงพรรณนา เช่น frequency, percentage, mean and standard deviation

ผลการวิจัย

ข้อมูลจากการศึกษาเชิงปริมาณ

การศึกษานี้ เป็นการศึกษาระบบแผนการใช้พืชกระท่อมเป็นสารทดแทนในกลุ่มผู้ใช้เฮโรอีน ในจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นการศึกษาในระยะติดตามผล กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด เป็นผู้เคยเข้าร่วมโครงการนี้เมื่อปี 2560 จำนวน 300 ราย ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 300 ราย เป็นกลุ่มตัวอย่างเก่าที่สามารถติดตามได้จำนวน 160 ราย กลุ่มตัวอย่างใหม่อีกจำนวน 140 ราย กลุ่มตัวอย่างเก่าที่ไม่สามารถติดตามได้เนื่องจากเสียชีวิต 4 ราย ติดคุก 16 ราย ส่วนใหญ่เป็นคดียาเสพติด ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เหลือคือตามไม่พบ

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอจะนะรองลงมาคืออำเภอเมือง และอำเภอสะเดา ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุเฉลี่ย 38 ปี นับถือศาสนาพุทธ (ร้อยละ 56.3) และนับถือศาสนาอิสลาม (ร้อยละ 43.3) สถานภาพโสดรองลงมาคือแต่งงานแล้ว (ร้อยละ 56.5 และ 34.7) จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า รองลงมาคือระดับประถมศึกษา ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป รองลงมาคือ ว่างาน เกษตรกรรมและค้าขาย รายได้ส่วนใหญ่ของครอบครัวมาจากการทำงานของกลุ่มตัวอย่าง

2. แบบแผนการใช้กระท่อมใน 3 เดือนที่ผ่านมา ในกลุ่มผู้ใช้เฮโรอีน พบว่า เคยใช้พืชกระท่อมทุกวันหรือเกือบทุกวัน คิดเป็นร้อยละ 20.7 จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างที่เคยใช้พืชกระท่อมใน 3 เดือนที่ผ่านมาจำนวน 116 ราย พบว่า อายุที่ใช้กระท่อมครั้งแรกประมาณ 27 ปี วัตถุประสงค์ในการใช้กระท่อม เพื่อช่วยลดอาการถอนยาจากเฮโรอีนและหรือทดแทนเฮโรอีน ใช้เพื่อทำงาน ใช้เพื่อความสนุกสนาน ผ่อนคลายและสังสรรค์ กลุ่มตัวอย่างกว่าร้อยละ 80 ยืนยันว่าการใช้กระท่อมช่วยลดอาการถอนยาจากเฮโรอีน ลดอาการปวดเมื่อย และผ่อนคลายความเครียด

3. แบบแผนการใช้ 4x100 ใน 3 เดือนที่ผ่านมา ในกลุ่มผู้ใช้เฮโรอีน พบว่า กลุ่มตัวอย่างเคยใช้ 4x100 ทุกวันหรือเกือบทุกวัน คิดเป็นร้อยละ 26.7 จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างที่เคยใช้ 4x100 ใน 3 เดือนที่ผ่านมาจำนวน 120 ราย พบว่า อายุที่เริ่มใช้ 4x100 ครั้งแรกประมาณ 24 ปี วัตถุประสงค์ในการใช้ 4x100 เพื่อช่วยลดอาการถอนยาจากเฮโรอีนหรือทดแทนเฮโรอีน รองลงมาคือ ใช้เพื่อความสนุกสนาน ผ่อนคลายและสังสรรค์ กลุ่มตัวอย่างกว่าร้อยละ 80 บอกว่าการใช้ 4x100 ช่วยลดอาการปวดเมื่อย ผ่อนคลายความเครียด และลดอาการถอนยาจากเฮโรอีน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คิดว่า 4x100 ไม่มีผลเสียต่อสุขภาพ ไม่มีผลเสียต่อครอบครัว และไม่มีผลเสียต่อชุมชน

4. อัตราความชุกและความถี่ของการใช้สารเสพติดชนิดต่างๆ พบว่า ใน 3 เดือนที่ผ่านมา กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ที่ไม่ใช้เฮโรอีนถึงร้อยละ 23.5 ใช้ 1-2 ครั้ง ร้อยละ 5.8 ใช้ทุกเดือน ร้อยละ 6.8 ใช้ทุกสัปดาห์ ร้อยละ 28.3 และใช้เกือบทุกวันหรือทุกวันถึงร้อยละ 35.5 นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มตัวอย่างใช้ยาบ้า กัญชา ไอซ์ เกือบทุกวันหรือทุกวัน (ร้อยละ 25.6, 10.5, และ 5.8 ตามลำดับ)

5. สุขภาพของกลุ่มตัวอย่าง ผู้ใช้เฮโรอีนจำนวน 203 ราย มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงดี อีก 18 รายมีโรคประจำตัว และเจ็บป่วยเรื้อรัง มี 72 ราย ที่ไปโรงพยาบาลเพื่อรับเมทาโดน ไปรับยาต้านไวรัส 7 ราย รักษาอาการเจ็บป่วยจำนวน 13 ราย ผู้ใช้เฮโรอีนที่มารับเมทาโดนอย่างต่อเนื่อง รับมาแล้วประมาณเกือบ 8 ปี (พิสัย 1-60 ปี) ปริมาณเมทาโดนที่ได้รับในปัจจุบันโดยเฉลี่ยประมาณ 50 cc ต่อวัน (พิสัย 20-140 cc) เมื่อถามเกี่ยวกับสารที่ใช้ทดแทนในวันที่ไม่สะดวกไปรับเมทาโดนที่โรงพยาบาล พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่กลับไปใช้เฮโรอีน คิดเป็นร้อยละ 91 รองลงมาคือใช้พืชกระท่อมทดแทน สูบบุหรี่ ใช้ 4x100 และใช้ยาบ้าทดแทน กลุ่มตัวอย่างจำนวน 15 รายที่รายงานว่า ตั้งแต่ที่ใช้เฮโรอีนมาเคยมีอาการนอนอึกจากการใช้ยาเกินขนาด กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 67 รายที่เคยเข้ารับการรักษาด้วยยาเสพติด เหตุผลที่เข้ารับการรักษาครั้งล่าสุด เนื่องจากสมัครใจด้วยความเต็มใจ อยากเลิก ทางบ้านบังคับหรือ

ขอร้อง หาซื้อยาเสพติดยากและไม่มีเงินซื้อยาเสพติด และเมื่อถามกลุ่มตัวอย่างทั้ง 300 รายว่าอยากเลิกยาเสพติดหรือไม่ กลุ่มตัวอย่างที่บอกว่าอยากเลิกยาเสพติดมีถึงร้อยละ 70.3

6. เปรียบเทียบข้อมูลในการศึกษาระยะแรกและการศึกษาระยะติดตามกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่สามารถดำเนินการติดตามได้จากการศึกษาเมื่อปี 2560 จำนวน 160 ราย พบว่า เป็นผู้ใช้เฮโรอีนทุกวัน จำนวน 117 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 75.5 เมื่อเก็บข้อมูลในกลุ่มตัวอย่างเดิมในระยะติดตามในปี 2563 พบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวน 47 ราย ยังคงใช้เฮโรอีนทุกวัน คิดเป็นร้อยละ 30.3 จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 160 ราย มีผู้รายงานว่า ได้รับเมทาโดนจำนวน 35 ราย และในจำนวนนี้ พบว่า 11 ราย ที่ยังคงใช้เฮโรอีนทุกวันตั้งแต่ปี 2560 จนถึงปัจจุบันแม้จะได้รับเมทาโดนด้วยก็ตาม

ตารางที่ 1 ความถี่ในการใช้เฮโรอีน ในกลุ่มตัวอย่าง 160 คน ในการเก็บข้อมูลครั้งแรก (2560) และข้อมูลระยะการติดตามกลุ่มตัวอย่าง (เฉพาะในกลุ่มที่สามารถติดตามได้)

ใช้เฮโรอีนใน 3 เดือนที่ผ่านมา		ระยะติดตามกลุ่มตัวอย่าง (2563)					รวม
		จำนวน (ร้อยละ)					
		ไม่ใช้	ใช้ 1-2 ครั้ง	ใช้ทุกเดือน	ใช้ทุกสัปดาห์	ใช้เกือบทุกวัน/ทุกวัน	
การเก็บข้อมูลครั้งแรก (2560)	ไม่ใช้	4 (2.6)	1 (0.6)	-	2 (1.3)	2 (1.3)	9 (5.8)
	ใช้ 1-2 ครั้ง	3 (1.9)	-	-	3 (1.9)	1 (0.6)	7 (4.5)
	ใช้ทุกเดือน	2 (1.3)	-	-	1 (0.6)	1 (0.6)	4 (2.6)
	ใช้ทุกสัปดาห์	5 (3.2)	1 (0.6)	-	6 (3.9)	6 (3.9)	18 (11.6)
	ใช้เกือบทุกวัน/ทุกวัน	27 (17.4)	3 (1.9)	9 (5.8)	31 (20.0)	47 (30.3)	117 (75.5)

หมายเหตุ : ไม่รวม missing 5 ราย

ในการเก็บข้อมูลครั้งแรกผู้ใช้เฮโรอีนจำนวน 113 คน มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ในขณะที่การเก็บข้อมูลในระยะติดตามกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ผู้ใช้เฮโรอีนจำนวน 6 คน มีโรคประจำตัวหรือเจ็บป่วยเรื้อรัง กลุ่มผู้ใช้เฮโรอีนในปี 2563 ไปรับเมทาโดนที่โรงพยาบาล มีอัตราการลดลงจากการศึกษาในระยะแรก แต่กลับพบว่า ปริมาณเมทาโดนที่ได้รับในปี 2563 มีปริมาณเฉลี่ยสูงกว่าปริมาณที่ได้รับในการศึกษาครั้งแรก

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบข้อมูลสุขภาพในกลุ่มผู้ใช้เฮโรอีน ในการเก็บข้อมูลครั้งแรก (2560) กับข้อมูลในระยะติดตามกลุ่มตัวอย่าง (2563) (n=160)

สุขภาพใน 3 เดือนที่ผ่านมา		ระยะติดตาม (2563)		
		จำนวน (ร้อยละ)		
		สมบูรณ์แข็งแรง	มีโรคประจำตัว/ เจ็บป่วยเรื้อรัง	missing
การเก็บข้อมูลครั้งแรก (2560)	สมบูรณ์แข็งแรง	107 (92.2)	6 (5.2)	36
	มีโรคประจำตัว/ เจ็บป่วยเรื้อรัง	2 (1.7)	1 (0.9)	1
	missing	3	1	3

แบบแผนการใช้กระท่อมและเฮโรอีนในกลุ่มตัวอย่างทั้งสองการศึกษา พบว่า กลุ่มที่ใช้เฮโรอีนแต่ไม่ใช้กระท่อมในปี 2560 มีจำนวน 52 ราย ในปี 2563 ก็ยังคงมีพฤติกรรมไม่แตกต่างจากเดิมคือใช้เฮโรอีนแต่ไม่ได้ใช้กระท่อม แต่มี 30 รายที่ใช้ทั้งกระท่อมและเฮโรอีน ส่วนกลุ่มที่ใช้เฮโรอีนและใช้กระท่อมในปี 2560 จำนวน 14 ราย ยังคงใช้เหมือนเดิม ในปี 2563 นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวน 4 ราย ที่ไม่ใช้เฮโรอีนแต่ใช้กระท่อม และยังคงใช้สารเสพติดผิดกฎหมายชนิดอื่น เช่น ยาบ้า ไอซ์ กัญชา และทั้ง 4 รายนี้ก็ยังคงใช้พืชกระท่อม ในปี 2560 มีเพียง 1 รายที่ไปรับเมทาโดนที่โรงพยาบาล แต่ในระยะติดตามผลการศึกษา ทั้ง 4 รายไม่ได้ไปรับเมทาโดนที่โรงพยาบาลเลย

กลุ่มตัวอย่างที่มีพฤติกรรมการใช้สารเสพติดเหมือนเดิมมากที่สุดในการเก็บข้อมูลครั้งแรกและระยะติดตามกลุ่มตัวอย่าง เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ทั้งเฮโรอีนและ 4x100 จำนวน 28 ราย ส่วนกลุ่มที่ใช้เฮโรอีนและใช้ 4x100 ในปี 2560 มีจำนวน 20 ราย แต่ปี 2563 ไม่ใช้เฮโรอีนแต่ใช้ 4x100 และยังคงใช้สารเสพติดผิดกฎหมายชนิดอื่น คือ ยาบ้า จำนวน 7 ราย มี 5 รายที่ไม่ใช้สารเสพติดชนิดใดเลยนอกจาก 4x100 และอีก 8 ราย สูบบุหรี่ อย่างไรก็ตามทั้งหมดนี้ก็ยังคงใช้ 4x100 โดยมีใบกระท่อมเป็นส่วนผสมหลักและยังคงเป็นยาเสพติดผิดกฎหมายประเภท 5 ในปี 2560 มีเพียง 1 รายที่ไปรับเมทาโดนที่โรงพยาบาล แต่ในระยะติดตามผลการศึกษาไม่ได้ไปรับแล้ว อีก 1 รายไม่ได้รับเมทาโดนในปี 2560 แต่ไปรับในปี 2563 ส่วนรายชื่อที่เหลือ ไม่ได้ไปรับเมทาโดนที่โรงพยาบาลเลยทั้งการศึกษาระยะแรกและระยะติดตามกลุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ 3 แบบแผนการใช้กระท่อมและเฮโรอีน ในกลุ่มตัวอย่างที่เก็บข้อมูลครั้งแรก (2560) กับระยะติดตามกลุ่มตัวอย่าง (2563) (เฉพาะในกลุ่มที่สามารถติดตามได้ n=160)

ใช้กระท่อม และ/หรือ เฮโรอีน ใน 3 เดือนที่ผ่านมา		ระยะติดตาม (2563)			
		ไม่ใช้เฮโรอีน ไม่ใช้กระท่อม	ไม่ใช้เฮโรอีน ใช้กระท่อม	ใช้เฮโรอีน ไม่ใช้กระท่อม	ใช้เฮโรอีน ใช้กระท่อม
การเก็บข้อมูล ครั้งแรก (2560)	ไม่ใช้เฮโรอีน	3	1	2	1
	ไม่ใช้กระท่อม				
	ไม่ใช้เฮโรอีน	0	0	2	0
	ใช้กระท่อม				
	ใช้เฮโรอีน	25	4	52	30
	ไม่ใช้กระท่อม				
	ใช้เฮโรอีน	9	4*	13	14
	ใช้กระท่อม				

ตารางที่ 4 แบบแผนการใช้ 4x100 และเฮโรอีน ในกลุ่มตัวอย่างที่เก็บข้อมูลครั้งแรก (2560) กับระยะติดตามกลุ่มตัวอย่าง (2563) (เฉพาะในกลุ่มที่สามารถติดตามได้ n=160)

ใช้ 4x100 และ/หรือ เฮโรอีน ใน 3 เดือนที่ผ่านมา		ระยะติดตาม (2563)			
		ไม่ใช้เฮโรอีน ไม่ใช้ 4x100	ไม่ใช้เฮโรอีน ใช้ 4x100	ใช้เฮโรอีน ไม่ใช้ 4x100	ใช้เฮโรอีน ใช้ 4x100
การเก็บข้อมูล ครั้งแรก (2560)	ไม่ใช้เฮโรอีน	0	0	0	1
	ไม่ใช้ 4x100				
	ไม่ใช้เฮโรอีน	0	4	1	3
	ใช้ 4x100				
	ใช้เฮโรอีน	11	0	16	9
	ไม่ใช้ 4x100				
	ใช้เฮโรอีน	11	20*	56	28
	ใช้ 4x100				

หมายเหตุ : แถบสีในตาราง หมายถึง กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมการใช้สารเสพติดในการเก็บข้อมูลครั้งแรกและระยะติดตามกลุ่มตัวอย่างเหมือนเดิม

ข้อมูลจากการศึกษาเชิงคุณภาพ

กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเป็นเพศชาย จำนวน 26 ราย เลิกเฮโรอีนได้ 4 ราย อีก 2 รายไม่ใช้เฮโรอีนเพราะได้รับเมทาโดนที่เหลือ 20 รายยังคงใช้เฮโรอีนแม้หลายรายได้รับเมทาโดนแล้วก็ตาม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชายวัยทำงานอายุเฉลี่ย 35 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย มีอาชีพรับจ้างทั่วไปและเกษตรกรกรรม นับถือศาสนาพุทธและอิสลาม อายุที่เริ่มใช้เฮโรอีนโดยเฉลี่ยประมาณ 24 ปี ใช้มาประมาณ 2-10 ปี การใช้และปริมาณกระต้อมที่ใช้ในแต่ละวันขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการใช้ เช่น ใช้เพื่อเลิกเฮโรอีน ใช้เพื่อทดแทนเฮโรอีนหรือเมทาโดน และใช้เพื่อเสริมฤทธิ์เฮโรอีน

1. สาเหตุการใช้กระต้อม/4x100 ในการทดแทนเฮโรอีน : เพื่อช่วยทดแทนเฮโรอีนในวันที่หาเฮโรอีนไม่ได้ หรือในวันที่ไม่ได้ไปรับยาเมทาโดนที่โรงพยาบาล ซึ่งกลุ่มผู้ใช้เฮโรอีนที่ให้ข้อมูลส่วนใหญ่รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้กระต้อมทดแทนเฮโรอีนมาจากคนในชุมชน คนเฒ่าคนแก่ จากรุ่นพี่และกลุ่มเพื่อนผู้ใช้ยา บางรายรู้จากประสบการณ์ตรงที่เคยใช้ 4x100 มาก่อน

2. วิธีการใช้/ ใช้อย่างไร แต่ละครั้งใช้จำนวนกี่ใบ ใช้กระต้อมร่วมกับอะไรบ้าง : ในกรณีที่ผู้ใช้ใบกระต้อมเคี้ยวเพื่อทดแทนเฮโรอีนนั้น ส่วนใหญ่มักใช้ไม่เกิน 20 ใบต่อวัน เนื่องจากต้องเคี้ยวเรื่อย ๆ ผู้ใช้ส่วนใหญ่บอกว่าไม่สามารถทนต่อความขมของใบกระต้อมได้ จึงใช้วิธีการต้มแล้วผสมสารอื่น ๆ ลงไป แต่มีบางรายไม่ผสมสารอะไรเลย วิธีการทำ 4x100 ส่วนใหญ่ไม่แตกต่างกันมากนัก เช่น ใช้ใบกระต้อมตั้งแต่ 20-100 ใบ ก่อนต้มต้องขยี้ใบกระต้อมก่อน ต้มในน้ำ 1.5-2 ลิตร ต้มให้เหลือประมาณ 1.5 ลิตร ใช้เวลาต้มโดยเฉลี่ยไม่เกิน 30 นาที รอให้เย็นแล้วนำมากรอง บ้างก็ใช้ผ้าขาวบาง บ้างก็ใช้สำลี โดยม้วนสำลีอุดไว้ที่ปากขวดน้ำดื่ม แล้วเทน้ำต้มใบกระต้อมลงไป รอให้เย็นจากนั้นก็ใส่ส่วนผสมเพื่อช่วยลดความขมฝื่อนของใบกระต้อม เช่น โค้กและยาแก้ไอ หากไม่มียาแก้ไอก็ใช้ขามิขหรือบ๊วย

3. กรณีการใช้น้ำต้มใบกระท่อมผสมสารชนิดอื่น (4x100) เพื่อเลิกเฮโรอีน: ปริมาณกระท่อมที่ใช้ ขึ้นอยู่กับระยะเวลาและปริมาณการใช้เฮโรอีน เช่น ใช้ 5-10 ปีขึ้นไป ใช้ 3 ตัว - 1 ฝาต่อวัน ช่วงที่หยุดใช้เฮโรอีน และยังไม่ได้ไปรับเมทาโดน วันที่ 1-2 จะมีอาการทรมาณมาก วันที่ 3-7 อาการเริ่มทุเลาลง ใช้กระท่อมประมาณ ครึ่งกิโลกรัม หรือประมาณ 200-600 ใบต่อวัน ในการต้ม 4x100 ในช่วงแรกของการเลิกเฮโรอีน หลังจากต้ม 4x100 ประมาณ 10-15 นาที อาการปวดเริ่มทุเลาลง และสามารถลดอาการลงแดงได้ประมาณ 1-2 ซม. หลังจากนั้นก็จะเริ่มปวดและมีอาการอีก ในทุกๆ 2 ซม. ก็ต้มไปเรื่อย ๆ ทั้งวัน หลังจากนั้นลดปริมาณลง ประมาณ 1 เดือน อาการอยากใช้เฮโรอีนไม่มีแล้ว

4. กรณีใช้กระท่อม/ 4x100 เพื่อทดแทนเฮโรอีนและหรือเมทาโดน : กระท่อมหรือ 4x100 สามารถใช้ทดแทนเฮโรอีนได้ ในระดับหนึ่งเท่านั้น ไม่สามารถเทียบเท่ากับเฮโรอีน เพราะหากจะใช้กระท่อมทดแทนต้องใช้จำนวนมาก จึงจะไม่มีอาการถอนยาจากเฮโรอีน 4x100 เป็นทางเลือกเมื่อหาสารเสพติดไม่ได้ หลายรายบอกว่าอยากเลิกเฮโรอีน แต่ไม่ยอมไปรับเมทาโดนเพราะกลัวติด “เพื่อน ๆ ผมที่ไปรับเมทาโดนบอกว่า อาการติดเมทาโดน เลิกยากกว่าเฮโรอีนและยาเสพติดชนิดอื่น ๆ” ก็ใช้กระท่อมช่วย และลดปริมาณการใช้เฮโรอีนลง เช่น เดือนแรก ใช้ 4x100 2 ชุด/วัน จากที่เคยใช้เฮโรอีนวันละ 3 ตัว ลดลงเหลือ 2 ตัว เดือนที่ 2 ใช้กระท่อม 2 ชุดต่อวัน ลดการใช้เฮโรอีนเหลือ 1 ตัว เดือนที่ 3 ใช้กระท่อม 2 ชุดต่อวัน ไม่ใช้เฮโรอีน ระยะเวลาและปริมาณการใช้ 4x100 ในการช่วยลดการใช้เฮโรอีนขึ้นอยู่กับปริมาณและระยะเวลาการใช้ยา และการได้รับเมทาโดน

5. กรณีใช้กระท่อม/ 4x100 เพื่อเสริมฤทธิ์เฮโรอีน : การใช้ 4x100 นั้น ใช้เพื่อเสริมฤทธิ์เฮโรอีน เพราะกระท่อมหรือ 4x100 ทดแทนเฮโรอีนไม่ได้ แม้ว่าวันที่มีเฮโรอีนใช้ก็ยังคงใช้ 4x100 เนื่องจากเฮโรอีนมีราคาแพงก็ต้องหาสารอื่นมาช่วยเสริมฤทธิ์ บางรายแม้มารับเมทาโดนที่โรงพยาบาลวันละ 40 cc ก็ยังคงใช้เฮโรอีนวันละ 2-3 ตัว หากมารับเมทาโดนแล้วแต่ไม่ได้ใช้เฮโรอีน วันนั้นต้องใช้ 4x100 ประมาณ 3 ชุด (1 ชุด = กระท่อม 25 ใบ ราคา 50 บาท ยาแก้ไอครึ่งขวด 80 บาท โค้ก 10 บาท น้ำแข็ง 5 บาท) โดยกลุ่มที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่ใช้สารเสพติดทุกชนิด เฮโรอีน เมทาโดน ยาบ้า กัญชา ไอซ์ และ 4x100 บางวันที่ไม่มารับเมทาโดน ก็ใช้ใช้เฮโรอีน ยาบ้า 4x100 หรือมารับเมทาโดนแล้วแต่ก็ยังใช้ยาบ้า และ 4x100

6. ผลจากการใช้พืชกระท่อมในการทดแทนเฮโรอีน: ช่วยลดอาการปวดกล้ามเนื้อ และลดอาการถอนยาจากเฮโรอีน

7. ผลกระทบจากการใช้พืชกระท่อม/ 4x100: การใช้กระท่อม และ 4x100 ไม่มีผลกระทบทางลบใดๆ ต่อร่างกายและจิตใจเลย มีบางรายที่มีอาการท้องผูก แต่ในกรณีคนที่ไม่ได้ใช้ 4x100 เป็นประจำมักไม่มีปัญหานี้ รวมทั้งไม่มีผลกระทบต่อชุมชนและครอบครัว

8. ความคิดเห็นเกี่ยวกับกฎหมายพืชกระท่อม: ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นด้วยที่จะทำให้พืชกระท่อมถูกกฎหมาย เพื่อเป็นอีกหนึ่งทางเลือกให้กับผู้ที่ยาสามารถจะใช้พืชกระท่อมทดแทนเฮโรอีนได้ แต่มีบางรายที่ยังกังวลว่าวัยรุ่นจะเข้าถึงได้ง่ายมากขึ้น และมีการใช้ 4x100 กันเพิ่มมากขึ้น อาจเป็นอีกปัจจัยของการเพิ่มปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงอื่น ๆ ต่อเยาวชน

9. ปัจจัยความสำเร็จในการเลิกเฮโรอีน : ผู้ที่เลิกเฮโรอีนได้ ส่วนใหญ่บอกว่า อยู่ที่ใจของตัวเองและคนในครอบครัว จุดเปลี่ยนที่อยากเลิกและไม่อยากกลับไปใช้อีก คือ “เบื่อ เสียหายเงินเพราะหมดเงินไปเยอะมากกับการใช้เฮโรอีน เสียเวลาและร่างกายทรุดโทรม สงสารพ่อแม่ ครอบครัว เวลาที่มาโรงพยาบาลเจอคนรู้จักก็อาย ไม่อยากมารับเมทาโดน จึงตัดสินใจบอกตัวเองเลยว่าต้องเลิกให้ได้ ทุกอย่างมันอยู่ที่ใจ”

สรุป

จากผลการศึกษาเชิงปริมาณจะเห็นว่ากลุ่มตัวอย่างที่ไม่สามารถไปปรับเมทาโดนที่โรงพยาบาลได้แม้หลายรายจะกลับไปใช้เฮโรอีนเหมือนเดิม แต่มีถึงร้อยละ 37 ที่บอกว่าใช้กระท่อมทดแทน อีกทั้งกลุ่มตัวอย่างที่สามารถติดตามได้ที่ใช้เฮโรอีนและใช้ 4x100 ในปี 2560 แต่ปี 2563 ไม่ใช้เฮโรอีนแต่ใช้ 4x100 มีจำนวน 20 รายนั้น เมื่อดูแบบแผนการใช้สารเสพติดชนิดอื่น ๆ พบว่า มี 5 ราย ไม่ใช้สารเสพติดชนิดใดเลยนอกจาก 4x100 และอีก 8 ราย สูบบุหรี่ อีก 7 ราย ใช้น้ำยาสูบ ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพที่กระท่อมและ 4x100 ช่วยในการลดและทดแทนเฮโรอีนได้ หรืออาจสรุปได้ว่ากระท่อมและ 4x100 สามารถใช้เป็นสารเสพติดทางเลือกเพื่อช่วยลดอันตรายจากการใช้ยาเสพติดชนิดอื่นที่มีความรุนแรงของปัญหาต่าง ๆ (Harm reduction) กระท่อมและ 4x100 เมื่อเทียบกับสารเสพติดชนิดอื่นแล้ว มีโทษต่อร่างกายและสังคมน้อยกว่า อย่างไรก็ตามเนื่องจากกระท่อมในพื้นที่ศึกษาค่อนข้างหายากและมีราคาแพงเมื่อเทียบกับยาสูบ ที่มีราคาถูกและเข้าถึงง่ายกว่า จากข้อมูลจึงเห็นว่าแม้กลุ่มผู้ใช้เฮโรอีนในระยะติดตามจะสามารถเลิกเฮโรอีนได้ แต่ยังคงใช้น้ำยาสูบ

ข้อจำกัดของการศึกษา

- การเก็บข้อมูลในระยะติดตามกลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากสามารถติดตามกลุ่มตัวอย่างได้เพียง 160 ราย เมื่อต้องการวิเคราะห์ข้อมูลที่ลึกลงไป เช่นการหาความสัมพันธ์ของการใช้กระท่อมและ 4x100 กับการลดและเลิกใช้เฮโรอีน จึงไม่สามารถทำได้ในการศึกษานี้
- ข้อมูลจากการศึกษานี้เป็นการศึกษาในพื้นที่จังหวัดสงขลา ซึ่งมีบริบทที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ อีกทั้งกระท่อมและ 4x100 ก็ยังเป็นที่ยอมรับในกลุ่มผู้ใช้สารเสพติดในพื้นที่ ซึ่งอาจต่างจากพื้นที่หรือภูมิภาคอื่น ๆ ดังนั้นการจะนำผลการศึกษานี้ไปใช้ควรต้องพิจารณาให้รอบด้าน

เอกสารอ้างอิง

1. สาวิตรี อักษรณรงค์กรชัย และ อาภา ศิริวงศ์ ณ อยุธยา, พิษกระท่อมในสังคมไทย. 2548, กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงยุติธรรม.
2. Grewal, K.S., *Observations on the pharmacology of mitragynine*. The Journal of Pharmacology and Experimental Therapeutics, 1932. 46: 251-271.
3. Grewal, K.S., *The effect of mitragynine on man*. British Journal of Medical Psychology 1932. 12: 41-58.
4. Chittrakarn, S., et al., *The neuromuscular blockade produced by pure alkaloid, mitragynine and methanol extract of kratom leaves (Mitragyna speciosa Korth.)*. J Ethnopharmacol, 2010. 129(3): 344-9.
5. Matsumoto, K., et al., *Inhibitory effect of mitragynine, an analgesic alkaloid from Thai herbal medicine, on neurogenic contraction of the vas deferens*. Life Sci, 2005. 78(2): 187-94.
6. Suwanlert, S., *A study of kratom eaters in Thailand*. Bull Narc, 1975. 27(3): 21-7.
7. สมสมร ชิตตระการ, และคณะ., ลักษณะ คุณสมบัติทางพิษศาสตร์ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา และผลต่อระบบประสาท, ใน พิษกระท่อมในสังคมไทย, สาวิตรี อักษรณรงค์กรชัย และ อาภา ศิริวงศ์ ณ อยุธยา, Editors. 2548, สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงยุติธรรม: กรุงเทพฯ. หน้า. 97-112.
8. Chittrakarn, S., Sawangjaroen, K., Prasetho, S., Janchawee, B., & Keawpradub, N. 2008. Inhibitory effects of kratom leaf extract (*Mitragyna speciosa* Korth.) on the rat gastrointestinal tract. *Journal of Ethnopharmacology*, 116(1): 173-178.

9. Kumarnsit, E., Keawpradub, N., Nuankaew, W. 2006. Acute and long-term effects of alkaloid extract of *Mitragyna speciosa* on food and water intake and body weight in rats. *Fitoterapia*, 77(5): 339-345.
10. Purintrapiban, J., et al., *Study on glucose transport in muscle cells by extracts from Mitragyna speciosa (Korth) and mitragynine*. *Nat Prod Res*, 2011. 25(15): 1379-87.
11. Saingam D, Assanangkornchai S, Geater AF, Balthip Q. *Pattern and consequences of krathom (Mitragyna speciosa Korth.) use among male villagers in southern Thailand: a qualitative study*. *Int J Drug Policy*. 2013 Jul;24(4):351-8.
12. Chittrakarn, S., Keawpradub, N., Sawangjaroen, K., Kansenalak, S., & Janchawee, B. 2010. The neuromuscular blockade produced by pure alkaloid, mitragynine and methanol extract of kratom leaves (*Mitragyna speciosa* Korth.). *Journal of Ethnopharmacology*, 129(3): 344-349.
13. กิจจา สว่างเจริญ, สุภาภรณ์ การเสนารักษ์, เบญจมาศ จันทร์ฉวี, สมสมร ชิตตระการ, เอกสิทธิ์ กุมารสิทธิ์, และ วันทนา เทริยมงคล. 2552. การศึกษาเภสัชวิทยาและพิษวิทยาของใบกระท่อม: รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ทุนงบประมาณแผ่นดิน 2548-2552.
14. สาวิตรี อัจฉนังค์กรชัยและคณะ บทสรุปของพืชกระท่อม. 2558, สงขลา: หน่วยระบาดวิทยา คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
15. Shellard, E.J., *The alkaloids of Mitragyna with special reference to those of Mitragyna speciosa, Korth*. *Bull Narc*, 1974. 26(2): 41-55.